

ROLE VEŘEJNÉHO PROSTORU V SOUČASNÉ TVORBĚ MĚSTA

70

TEXT PAVLA MELKOVÁ / PRO ČASOPIS ARCHITEKT

DEFINOVÁNÍ IDEOVÉHO OBSAHU MĚSTA JAKO NEZBYTNÁ SOUČÁST A VÝCHODISKO ÚZEMNÍHO PLÁNOVÁNÍ

Územní plánování je v podstatě společenskou dohodou o chtěném obrazu města, neboť město je především prostorem sdílení. Prvotním základem, metastrukturou takové dohody, zajišťující pevnost a komplexitu její vnitřní struktury, jsou celospolečensky uznané hodnoty. Jsou nejen předmětem sdílení, ale především výsledkem spolupráce, která je přirozenou a nezbytnou vlastností fenoménu města. Urbánní prostředí je těmito hodnotami formováno, současně je však také zpětně utváří.

Ideové hodnoty jsou nedílnou součástí celistvosti obrazu města, který lze vnímat ve smyslu Heideggerova „obrazu světa“, kdy: „Obrazem světa myslíme svět sám, svět, jsoucno vcelku, tak, jak je pro nás směrodatné a závazné. Obraz zde neznamená otisk, nýbrž to, co se chce říci: věc sama stojí před námi tak, jak se to s ní pro nás má. Uvést se ohledně něčeho do obrazu znamená: postavit před sebe jsoucno samo tak, jak se to s ním má, a jako takto postavené je mít stále před očima. Ale takto popsané bytnosti obrazu chybí ještě rozhodující určení. „Být v obraze“ znamená nejen to, že vůbec máme jsoucno před očima, nýbrž že před námi stojí jako systém, a to se vším,

co k němu patří a z čeho sestává. Když „jsme ohledně něčeho v obraze“, pak v tom zároveň zaznívá: víme si s tím rady, jsme na to vybaveni a připraveni. Tam, kde se svět stává obrazem, je jsoucno vcelku pojata jako to, na co se člověk připravil, a co si tudíž chce odpovídajícím způsobem postavit před oči, mít to před sebou, a tedy v určitém jednoznačném smyslu to klást [stellen]. Obraz světa, pochopen ve své bytnosti, tedy neznamená nějaké zobrazení světa, nýbrž svět pochopený jako obraz.“

Současné město směřuje ke stále větší celkové složitosti. Avšak bez ohledu na to, zda hovoříme o městě struktur klasických a stabilních, či dynamických, virtuálních, nebo globálních, o metacity¹, či generickém městě², základní žitý prostor a jeho lidské situace zůstávají v podstatě neměnné. Jejich vnitřní struktura je postavena na primárních humanistických hodnotách, které čerpají z elementárních principů napříč časem a vytvářejí vyšší referenční rámec lidské situovanosti. Existence těchto hodnot, jejich zachování a rozvoj, stejně jako schopnost urbánní struktury tyto hodnoty ztělesňovat, mohou napomoci k udržení kontinuity základního lidského rozměru města. Tam, kde plánování města založené na instrumentalitě či automatismu nedokáže či nechce včlenit tyto hodnoty již do vlastního procesu navrhování, vytváří podmínky

pro vznik mechanického stroje bez duše.

Úkolem nových přístupů k plánování města je tedy hledat reálné prostředky a formy, kterými je možné definovat a zakotvit kulturně-sociální hodnoty – ideový obsah města – v jednotlivých stupních územně plánovací dokumentace, možné způsoby jejich ztělesnění skrze urbánní prostředí, nástroje garance jejich zohledňování, a především možné mechanismy jejich aplikování do reálné tvorby měst. Definice těchto hodnot v rámci územního plánování musí být srozumitelná, prakticky aplikovatelná a v neposlední řadě slučitelná se současným legislativním prostředím územního plánování. Navzdory tomu, že z přirozenosti operuje spíše v měkkých pojmech, musí obstát i v konkurenci tvrdých, měřitelných technických pojmů. Současně by měla odrážet skutečnou „poptávku“ po těchto hodnotách anebo ji iniciovat, tak aby bylo možné učinit je skutečným předmětem obecného sdílení.

Jednou ze základních skutečností města obsahující, odrážející a iniciující společně sdílený ideový obsah společnosti a vystavěného prostředí je veřejný prostor. Jako takový tvoří základní fyzickou i ideovou strukturu města. Pro naplnění tohoto významu v procesu územního plánování je zapotřebí definovat roli veřejného prostoru jak v hmotné, tak v myšlenkové rovině města.

ROLE VEŘEJNÉHO PROSTORU V SOUČASNÉ ČASOPIS ARCHITEKT

„Události, které jsme zažili, globálně ukázaly, že individualistická logika (...) se rozšířila jak v oblasti soukromého, tak veřejného života. Přestože se dnes neustále mluví o návratu k tradici, o duchovnosti a morálce, kaleidoskopičnost postmoderního člověka je dnes na pořadu dne více než kdy předtím.“³

Současnou postmoderní společnost charakterizuje fragmentarizace, masový konzum, hédonismus, instrumentalizace a technokracie. Je společností individualizace a personalizace života, kde na základě absence jednotných hodnotových rámců schází opora pro nosnou strukturu jednotlivých oblastí života, mezi něž patří také podoba a fungování našich měst. Takovou oporou byla v minulosti mimo jiné existence a role veřejného prostoru ve městě.

ČASOPIS ARCHITEKT

Modernismus, jehož cílem bylo vytvořit řez mezi minulostí a přítomností a osvobození od tradice, inicioval vznik nových ideových východisek, současně však odmítnutím tradičních obsahových rámců vytvořil v tvorbě měst prostor pro samoučelnost formálních nástrojů jako funkcionalizace, instrumentalizace a technokracie. Vakuum hodnotového rámce zároveň současná společnost vyplnila masově sdílenou ideou konzumu. Komunikační revoluce, kdy neomezené množství autonomních individualit sdílí téměř neomezený virtuální globální společný prostor, potom setřela základní zažitá předpoklady hmotného reálného základu veřejného prostoru, stejně jako nezbytnost fyzické angažovanosti jeho aktérů.

Dnes tedy stojíme při tvorbě měst před otázkou nalezení či znovunalezení jednotčího rámce a jeho obsahu. Ukazuje se, že tímto možným rámcem je pravděpodobně stejně jako v předmodernistické historii existence a kvalita veřejného prostoru, jehož ztělesněním je prostorová struktura města. Přijmeme-li tuto tezi jako základní východisko současné tvorby města, musíme se z hlediska její životaschopnosti a realističnosti současně jednak zabývat hledáním nástrojů prosazení existence a kvality veřejného prostoru v praxi, jednak definovat a obhájit samotnou její legitimitu. Tato legitimita spočívá ve zdůvodnění obsahu a smyslu veřejného prostoru a jeho role v současné společnosti. Nástroje prosazení jeho existence a kvality se potom odvíjejí především od vymezení pojmu kvalita veřejného prostoru, který úzce souvisí s pojmem kvalita architektury, resp. vystavěného prostředí, a upevnění váhy tohoto pojmu v procesu plánování mezi dalšími kritérii, zejména instrumentálního a technokratického charakteru, která disponují výhodou tvrdých dat.

VEŘEJNÝ PROSTOR VE VĚKU
INDIVIDUALIZACE, FRAGMENTARIZACE
A FORMALIZACE

ČASOPIS ARCHITEKT

Posttotalitní česká společnost se v některých aspektech ocitá v paradoxní situaci, kdy etapami společenských paradigmat, které v západní Evropě přicházely postupně, prochází se

zpožděním odpovídajícím šíři trhliny totality, nikoli však v postupné následnosti, ale často současně. Prohlubující se individualizace postmoderní společnosti, ve vyspělých demokraciích na vzestupu zejména v poslední čtvrtině 20. století, se současně střetává s fenoménem rehabilitace významu veřejného prostoru, který je nyní v okolních demokraciích aktuálním, až módním tématem. Vzniká tak specifická situace, kdy s přijetím teze důležitosti veřejného prostoru pro současnost je zapotřebí redefinovat jeho roli a obsah v kontextu dnešní společnosti při zachování jeho významu.

„Moderní ideál podřízenosti individuálních zájmů racionálním pravidlům zájmů kolektivních byl rozprášen. Proces personalizace postavil do popředí osobní realizaci a respektování subjektivní zvláštnosti a jedinečné osobitosti jakožto základní hodnotu (a to bez ohledu na nové formy ovládnání a homogenizace společnosti, které zároveň přináší). Právo být naprosto sám sebou a co nejvíc si užívat je totiž neoddelitelné od společnosti, jež svobodu člověka povýšila na základní hodnotu, a je pouze nejzazším projevem individualistické ideologie. Tento rozvoj práv a přání jedince a tato změna v pořadí individualistických hodnot však mohly nastat jen díky změně životního stylu související s konzumní revolucí. Byl to skok individualistické logiky kupředu: teoreticky neomezené právo na svobodu, v praxi doposud společností omezené na hospodářství, politiku a vědu, zasáhlo i lidské chování a každodenní život. Žít svobodně bez veškerého omezení, sám si zvolit vlastní způsob života: toto je ta nejvýznamnější společenská a kulturní událost naší doby, a v očích našich současníků též nejnepopíratelnější právo.“⁴⁴

Zatímco personalizace současnosti je uskutečňována soustředěním se na prožívání vlastního života a individuálních zájmů, veřejný prostor byl tradičně reprezentací společných hodnot a cílů společnosti. Současný veřejný prostor je však často vnímán spíše jako místo individuálního bytí za přítomnosti veřejnosti; stává se jakýmsi divadelním pódium, zaplněným herci, kteří nevystupují ve stejné hře. Společně sdílené hodnoty nejsou totéž jako součet individuálních potřeb jednotlivců společnosti. Vzniká tak často rozpor mezi tradičním určením

a podstatou role veřejného prostoru a mezi požadavky personalizované společnosti a jím poplatnou politikou. Souběžně roli veřejného prostoru ovlivňují také decentralizační tendence demokratické společnosti: „V moderní době se víra v demokracii stala téměř univerzální po celém světě, ale povaha demokracie, po které lidi touží, se změnila. Národní, a dokonce i globální představy demokracie jsou dosud spojovány s tradiční formou městské demokracie, tedy se sjednocující politickou silou. Ale proti těmto představám vystupuje odlišná vize decentralizované demokracie, která neusiluje o takovou soudružnost. Ideálem decentralizované demokracie, který se poprvé objevil ve spisech Alexise de Tocquevillea a Johna Stuarta Milla, je představa moci, která je demokratická (a vybízející k participaci) do té míry, pokud je rozdrobená a formálně parciální.“⁴⁵ „Po národním sjednocení a nadvládě ústřední správy dnes nastupuje vláda regionálních a místních zastupitelstev a regionální kulturní politika. Přišel čas, kdy se stát zprošťuje povinností, čas místních a regionálních iniciativ, čas uznání územních partikularismů a identit.“⁴⁶

Současná politika se při plánování veřejného prostoru sice snaží opírat o mínění veřejnosti, být naplněním participační demokracie, veřejný názor je však často přejímán jako pouhá adice jednotlivých individuálních postojů,

ČASOPIS ARCHITEKT

keré neodrážejí vědomí obrazu nějakého společenského konkrétního cíle, založeného na jednotném konsenzu. Přitom většina veřejných prostranství – náměstí, parků, bulvárů – které dnes považujeme za nejkvalitnější, vznikala v historii jako výsledek shora sjednocující ideje, která reprezentovala určitou všeobecně akceptovanou hierarchii řádu a společně sdílených hodnot, byť často heteronomně uplatňovanou.

Modernismus, který chtěl oddělit minulost od přítomnosti a emancipovat společnost od kultu tradice („Chci být jako novorozené, nevědět nic, vůbec nic o Evropě... být skoro jako nějaký divoch“ – P. Klee.), nebyl podle Gillese Lipovetskyho „ (...) nějakým primárním a neskonálním přerovem: svou posedlostí mýcením tradic a radikální inovací pouze v kulturní rovině pokračuje v tom, co už před stoletím moderní společnosti dělaly, když usilovaly o demokratické uspořádání. Modernismus je jen jednou z tváří rozsáhlého dlouhodobého procesu vedoucího ke vzniku demokratických společností založených na svrchovanosti jedinců a lidu, společenství vyaněných z podřízenosti bohům, z dědičné hierarchie a ze svazujících tradic. Je v kulturní rovině pokračováním procesu, který se v rovině politické a právní jasně projevil koncem 18. století. Je dovršením revolučního

demokratického procesu, jímž vznikla společnost, která nemá božské základy a která je čistě výrazem vůle lidí, považovaných za sobě rovné.“⁸

Tím, že se stal nositelem individualizace společnosti, dostal se však modernismus do rozporu se samotnou podstatou role veřejného prostoru ve společnosti. Prohloubil odklon od heteronomního řádu k autonomnímu, započatý v 18. století; centrem zájmu se stal člověk. Právě role veřejného prostoru ve městě je ale spjatá jak s tradicí, tak s nadřazením společných idejí zájmům jednotlivců. Město je sídlo založené na řadě dohod. Veřejný prostor, jeho fyzická podoba i fungování, je ztělesněním všeobecné dohody společenství. Dříve byla tato dohoda reprezentována vyššími principy na pomezí dohody a heteronomie – na podkladu náboženském či světském – které byly zároveň nositeli hierarchie jejich uplatňování. V nejnižší, utilitární rovině zároveň vždy existoval společný zájem pragmatického existenčního charakteru: obrana společenství vůči vnějšímu nepříteli, ekonomická síla celku, stejně jako výhodnost a nezbytnost sousedské spolupráce každodennosti. Ve veřejném prostoru se odehrávala soudělná utilitární práce směřující ke společnému zájmu; z existenčního hlediska bylo třeba si pomáhat. Naproti tomu heslem dneška pro jeho užívání

je často především zábava. V hospodářsky vyspělé, demokratické, globalizované a vnitřně fragmentované společnosti řada těchto pragmatických i ideových základů, a tedy nutnost společenské dohody – možná zdánlivě – vymizela a s nimi i role, a částečně i sama existence plnohodnotného veřejného prostoru města. „Res publica ztrácí vitalitu, velké ‚filozofické‘, ekonomické, politické nebo vojenské otázky vyvolávají přibližně stejnou nenucenou zvědavost jako jakákoliv drobná událost, všechny ‚špičky‘ se postupně hrouťí, neboť ve společnosti všechno začíná být neutrální a všední.“⁹

Nastavení hodnot společnosti se zásadním způsobem otiskuje v urbánní podobě našich měst. V současné době, kdy plánování měst je často založené na instrumentalitě a technokracii, cítíme absenci elementárního pevného rámce založeného na smyslu. Po éře neúspěchů modernistického plánování měst, se kterými se jejich obyvatelé nedokážou identifikovat a vnímají je často jako „neobytná“, je asi zapotřebí si přiznat, že nezbyvá než hledat navázání na přerušenu tradici, nikoliv v její formální, ale zejména obsahové podobě, resp. principu, pro který možná musíme hledat novou náplň. Součástí přejetí principu může být i převzetí určitých tradičních formálních pravidel stavby měst, která by však neměla být přejímána jako mechanické vzory; jejich akceptace by měla obsahovat kritickou funkci spočívající v definování jejich postavení v hodnotovém rámci současné společnosti. Cítíme, že nosnou kostrou fyzické i ideové struktury města musí znovu, stejně jako v minulosti, být veřejný prostor, zejména veřejná prostranství města. Aby však tento pojem nezůstal ve formální, vyprázdněné rovině, je pro něj nutné hledat takový obsah, který odpovídá reálnému stavu současné společnosti. Tento obsah by měl být zároveň založen na společenské dohodě. Nesmí ale jít o „dohodu“ jako pasivní přijetí standardizovaných názorů, nýbrž o pokud možno aktivní přijetí myšlenek a identifikování se s nimi. Stěžejní otázkou tedy je, jaké skutečně společné principy lze nalézt, aby nebyly pouhým součtem individuálních zájmů, a to i přes vědomí reality individualistické logiky současné společnosti.

TRADIČNÍ ROLE VEŘEJNÉHO PROSTORU

Tradičním smyslem a úkolem veřejného prostoru ve městě je zastávat určité role; kromě urbánních a infrastrukturních především role v rovině kulturně-společenské. I role v urbánní struktuře je však svým způsobem odrazem role společenské. Pokud naplnění užité funkce považujeme za apriorní předpoklad, důležitou se v kontextu hledání poslání veřejného prostoru ve společnosti stává zejména role humanistické povahy, která je současně nadstavbou i základem smyslu jeho existence. Spočívá ve vlastnostech přesahujících technický, utilitární a instrumentální rozměr prostředí. Tato role byla nedílnou součástí vystavěného prostředí v průběhu dlouhé historie, k jejímu výraznému oslabení došlo až v důsledku technické revoluce a s ní souvisejícího přenastavení hodnot. Vystavěné prostředí, jehož je veřejný prostor nosnou součástí, „je rámcem a horizontem prožívání naší vlastní existence, každodenního života i chápání nás samých“¹⁰. Součástí humanistického rozměru je reprezentativní a symbolický charakter, či například estetické, fenomenologické a komunikační vlastnosti. V rovině každodennosti veřejného prostoru jsou tyto vlastnosti součástí obytných kvalit místa a bohatosti poznání i smyslového prožitku. V kulturně-společenském rozměru je veřejný prostor platformou setkávání, místem sociální mezilidské interakce. Má také schopnost ovlivnění vzorců chování a je jedním ze základních nástrojů možné kultivace společnosti, který by každá městská politika měla využívat, resp. který by neměla promarnit. Neměl by sloužit pouze k uspokojování množiny jednotlivých individuálních potřeb, ale především ke společenské konfrontaci a sdílení. Z hlediska politické role je veřejný prostor materiální podmínkou politického prostoru. Jeho množství a kvalita jsou odrazem míry demokracie společnosti. „Veřejný prostor musí být symbolickým místem, kde se setkává město, demokracie a politika, a toto kritérium by mělo být základem projektu (...). Vždy, když zvony vyzvánějí za demokracii (...), přemýšlíme o stavu veřejného prostoru, a naopak. Rostoucí zájem o veřejný prostor – navzdory ideologickému tlaku proti všemu, co by se mohlo stát místem

vzájemných vztahů, společnosti a spolupráce – vyjadřuje zájem o stav demokracie a o budoucnost politiky.“¹¹

Nelze podceňovat ani související roli ekonomickou, kdy zkvalitnění veřejných prostranství může být nejen impulsem ekonomického, ale také kulturně-společenského a současně architektonického rozvoje v navazující spádové oblasti sféry vlivu. Vytváření a proměna veřejného prostoru mohou vyvolat změny ve fyzické, sociální, kulturní a ekonomické struktuře místa.

SOUČASNÁ ROLE VEŘEJNÉHO PROSTORU A VEŘEJNÝCH PROSTRANSTVÍ V TVORBĚ MĚST ČASOPIS ARCHITEKT

Pokud přijmeme myšlenku, že absence společně sdíleného rámce hodnot, jako jeden ze základů dezorientace dnešní společnosti, úzce souvisí s rolí veřejného prostoru v podobě našich měst, měli bychom z ní vyvodit závěry pro plánování měst. Výchozí bod se tak stává teze, že struktura veřejných prostranství tvoří základní prostorovou osnovu města, ve které by jejich kvalita a existenci mělo být podřízeno jak vedení dopravní i technické infrastruktury, tak jednotlivé stavby. Klíčovým pojmem se pak stává definice kvality veřejného prostoru a vymezení samotných pojmů veřejný prostor a veřejné prostranství. Co nejpřesnější definování a upevnění těchto termínů a váhy jejich postavení v hodnotové hierarchii priorit společnosti je základním předpokladem pro jejich úspěšné prosazování v procesu plánování, zejména tam, kde jsou upřednostňovány tvrdé pojmy před měkkými, což v tvorbě vystavěného prostředí nahrává instrumentálnímu a technokratickému přístupu.

KVALITA VEŘEJNÉHO PROSTORU A VEŘEJNÝCH PROSTRANSTVÍ ČASOPIS ARCHITEKT

Pojem veřejný prostor a veřejné prostranství
Pojem veřejný prostor zde používáme primárně pro prostor vymezený hmotným prostředím, který však současně zahrnuje dějovou rovinu. Pojem veřejný prostor se tak nachází nad kategorií pojmu veřejné prostranství, který obsahuje. Veřejný prostor lze definovat jako

veřejně přístupný prostor, přičemž veřejná přístupnost se většinou kryje s formou veřejného vlastnictví, není to však podmínkou. Soukromě vlastněný prostor zpřístupněný na základě dohody s městem může být rovněž veřejným prostorem. Pojem veřejné prostranství je zde chápán jako veřejně přístupné venkovní prostranství, venkovní prostranství v urbánním prostředí. Součástí veřejného prostoru města jsou potom kromě veřejných prostranství také například veřejně přístupné prostory uvnitř budov.

Zohlednění kvalitativního hlediska při používání pojmu „veřejný prostor“ či „veřejné prostranství“ v plánování města – aktivní a latentní veřejný prostor. Urbanistické hledisko, kdy veřejným prostranstvím je veškeré volné prostranství mezi zastavěným prostorem, které je současně veřejně přístupné, je víceméně druhem kvantitativní definice. Pokud ovšem pojem veřejné prostranství budeme chtít hodnotit také z kvalitativního hlediska, je nutné vytvořit podmnožinu prostor. Je třeba rozlišovat ta prostranství, která sice splňují požadavek na nezastavěnost a přístupnost, současně ale neplní v podstatě žádné poslání, nejsou nijak užívána, nejsou prostorově cíleně vytvořena, a jsou tedy prostorovým i funkčním prázdnem. Tyto indiferentní prostory však většinou obsahují

potenciál stát se funkčními. Mohli bychom tedy veřejný prostor (veřejné prostranství) dále dělit na aktivní a latentní. Toto kvalitativní hodnocení by mohlo být využitelné zejména v oblasti strategického plánování města. Je zapotřebí hledat optimální množství aktivních veřejných prostranství, které souvisí mimo jiné s reálnou možností města je udržovat a schopností obyvatel je aktivně využívat. Problémem řady našich měst, včetně Prahy, není nedostatek kvantity veřejných prostranství, ale jejich stav. Investičně by tedy měla být podporována veřejná prostranství aktivní, tedy taková, která skutečně plní roli veřejného prostoru, v případě latentních veřejných prostranství by měla být jasně definována budoucí koncepce, určující která z nich se mají stát aktivním veřejným prostorem a pro která je zapotřebí hledat nové – jiné role.

Vlastnosti kvalitních veřejných prostranství

Komplexní vlastnosti aktivního veřejného prostranství se pohybují v rovině utilitární a technické, dále pak v rovině společenské a prožitkové. Primárním předpokladem kvality je samotné splnění základních kritérií aktivního veřejného prostoru. Tedy existence obsahu, naplnění jasně role a splnění utilitárních funkcí maximálně jednoduchými prostředky vyplývajícími z podstaty této funkce, které současně nejsou v rozporu s humanistickými

kritérii: obytnou kvalitou, krásou, smyslovým potenciálem či komunikačními schopnostmi.

Při tvorbě urbánní struktury měst je potřeba mít na paměti, že veřejná prostranství jsou v první řadě definovány hmotnou strukturou urbánní či přírodní a svým charakterem. Jejich kvalita se zakládá od největšího měřítka navrhování k nejmenšímu, přičemž chyby ve fázi velkého měřítka nejsou již zpravidla v měřítku malém napravitelné. Hmotně vymezený prostor tvoří determinující rámec kvality veřejného prostoru. Funkci a děje je při tvorbě potřeba mít na paměti, patří však do kategorie proměnlivých a tekutých vlastností prostoru, pro které vytváří hmotný prostor pevné vymezení. Může tyto děje umožňovat, podporovat či iniciovat. Je také zapotřebí zdůraznit, že kvalitu veřejných prostranství netvoří primárně design doplňkových objektů, což je jeden z rozšířených omylů dnešního oboru „public space design“, který může kvalitu celku pouze posílit či oslabit.

Předpokladem zlepšení stavu veřejných prostranství je také nutnost znovu vytvořit a udržovat obecné povědomí veřejnosti o podobě jejich kvality. Neboť obecné vědomí společnosti je tím, co vytváří a udržuje kvality veřejného prostoru jaksi samozřejmě, skrze každodenní běžné užívání a spravování, z velké části bez nutnosti řízení architektonickým navrhováním. Toto povědomí, které v demokratických západoevropských zemích vyrůstá z dlouhodobé kontinuity a tradice celkových hodnot společnosti, u nás v důsledku fatálních přerušení v druhé půli 20. století z velké části vymizelo. Nemá-li veřejnost zažitou představu o podobě kvalitního prostoru, nedokáže ji ani při dobré vůli okolo sebe vytvářet či udržovat. Stejně tak ji potom v rovině společensko-politické nedokáže vyžadovat ani posoudit.

DEFINOVÁNÍ PEVNÉHO POJMU KVALITY VEŘEJNÝCH PROSTRANSTVÍ JAKO ZÁKLADNÍHO PŘEDPOKLADU UPLATŇOVÁNÍ JEHO PRIORITY V REÁLNÉ PRAXI ČASOPIS ARCHITEKT

Definování role veřejného prostoru ve městě, a to jak v jeho fyzické, tak dějové rovině Definování role veřejného prostoru ve struktuře města je základním předpokladem

vytvoření podmínek nejen pro jeho kvalitu, ale také pro jeho samotnou existenci a její oporu při plánování a tvorbě města. Definování této role je zároveň nezbytným proč, tedy určením smyslu, které musí předcházet dalším *co a jak*, tedy hledání forem a nástrojů. *Proč*, tedy smysl by v procesu plánování měl být definován ve strategii plánování a strategii veřejného prostoru města. *Co a jak*, tedy formy a nástroje by potom měly být předmětem územních a architektonických dokumentací od měřítka územního plánu až například k metodice tvorby veřejných prostranství, kde formami jsou jejich podoby, nástroje se potom nacházejí v celém spektru od plánování přes realizování až po správu a užívání prostoru.

Stanovení významu existence a kvality veřejného prostoru v hodnotové hierarchii tvorby a užívání města.

Tam, kde dochází při tvorbě města k převaze technických a formálních hledisek nad hledisky humanistické povahy, této skutečnosti v praxi kromě celkového nastavení hierarchie hodnot ve společnosti napomáhá také forma argumentace, prosazující, až vymáhající nadřazenost technokratických požadavků na základě tvrdých dat a terminologií, svojí povahou snadno včlenitelných do legislativního jazyka zákonů, norem, vyhlášek a předpisů. Kvalitativní vlastnosti prostředí spočívající v humanistické rovině, které i v oblasti vědy operují v měkké terminologii, nejsou pak v praxi v podstatě vůbec zohledňovány, natož rovnocenným způsobem kladeny na váhy priorit. Výsledkem je stav prostředí našich měst, ze kterého jsme překvapeni – přitom nadále akceptujeme, či pouze tolerujeme, technokratickou a instrumentální interpretaci života a prostředí okolo nás. Jak říká Dalibor Veselý: „Tato situace je vlastně paradoxem, když si uvědomíme, že každá disciplína je definována svým cílem, a nikoli prostředky a že cílem architektury je lidský život, a ne techniky a instrumentální myšlení, které jsou pouhými prostředky.“¹²

Utilitární vlastnosti jsou nezbytnou součástí, respektive apriorně předpokládaným základem kvality vystavěného prostředí. Měly by se však odehrávat, a v hierarchii hodnot pokládat, na bázi nutného zázemí, jehož smyslem je vytvořit rámec pro kvality humanistického rozměru.

ČASOPIS ARCHITEKT

Proto by neměly být na úkor humanistických kvalit upřednostňovány. Pro praxi dnešní praktické tvorby vystavěného prostředí je tedy zapotřebí terminologicky a významově upevnit zejména pojmy definující kvalitu vystavěného prostředí v humanistické rovině. Jasně pojmosloví a teze této kvality pak musí při vyvažování priorit obstát nejen v praktické argumentaci, ale ideálně být alespoň částečně implantovatelné do současných legislativních pravidel. Musí být v jistém slova smyslu „vymahatelné“, a v obecném smyslu dokonce i „upřednostnitelné“ nad zájmy ostatními.

Definování vlastností kvalitního veřejného prostoru Definování vlastností kvality veřejného prostoru a veřejných prostranství je nástrojem k vytyčení maximálního kvalitativního cíle při jejich tvorbě. V praxi často dochází k realizaci veřejných prostranství či jeho úpravám s primárním cílem splnění jednotlivého záměru, často v dopravní nebo technické infrastruktuře či výstavbě objektu, kdy veřejný prostor je jeho pouhým vedlejším produktem, či například k úpravám s cílem prostého zlepšení stavebně technického stavu. Přitom je-li současně cílem směřování k celkovému zlepšení kvality veřejného prostoru, může dojít při stejné či srovnatelné finanční investici k mnohonásobnému navýšení kvality výsledku.

Definování nástrojů tvorby kvalitních veřejných prostranství V teoretické oblasti, vědecké, pedagogické či metodické na úrovni plánování měst, bývá preferováno zabývání se popisem ideálního stavu či kritikou stavu stávajícího, otázka funkčních a realistických nástrojů dosažení deklarovaného cíle je však často potlačena, podceňována, až zcela opomíjena. Dochází tak k mimoběžnosti těchto teorií a současně probíhajících procesů vedoucích k realizaci skutečné podoby prostoru města. Je tedy nutné začít hledat způsoby propojení teorie ideálního stavu prostředí s jeho skutečným realizováním.

Nástroje tvorby veřejného prostoru se týkají plánování, projektování, investování, realizování, spravování, ale zároveň i užívání, neboť aktivní užívání, které má dopad na kvalitu prostoru, je svým způsobem rovněž jeho tvorbou. Pojem

tvorba veřejných prostranství je zde tedy vnímán v celé šíři pojmu tvorba, kterou je jakákoliv aktivní činnost ovlivňující podobu a fungování prostoru.

Působíště nástrojů je současně ve velké šíři oblastí: architektury, stavebnictví, strategického plánování, politiky, ekonomie, kultury apod.

ROLE ARCHITEKTURY V ŽIVOTĚ SPOLEČNOSTI ČASOPIS ARCHITEKT

Výše uvedené myšlenky vycházejí z neskromné, současně však zodpovědnost přijímající víry, že architektura, respektive vystavěné prostředí našich sídel, může vládnout schopností významnou měrou ovlivňovat život společnosti a jednotlivce. Dokonce že může někdy sehrávat roli determinační, nosnou a v podstatě vedoucí, tedy nebýt jen odrazem a vedlejším produktem stavu společnosti, ale naopak hybatelem tohoto stavu. Může a měla by tak plnit svoji etickou roli ve smyslu definice Karstena Harriese, kdy „za étos určitého člověka považujeme jeho charakter, povahu, celkové ustrojení. Podobně můžeme přisoudit étos i společenství: pak míváme ducha, který vládne nad aktivitami této skupiny lidí. Takto chápaný étos je pojmenováním pro způsob existence lidí ve světě, pro způsob lidského přebývání

a pobývání. Etickou funkcí architektury míním to, že úkolem architektury je napomoci s artikulací společného étosu.“¹³

Pochopení, že plánování našich měst není jen pouhou formální instrumentální činností, ale způsobem ztělesnění a rámcem základních ideových hodnot společnosti, může být východiskem k reálnému naplňování této role architektury.

ČASOPIS ARCHITEKT

Poznámky

- 1 Koucký, Roman. Metacity. Zlatý řez 28
- 2 Koolhaas, Rem. Generické město. Zlatý řez 32
- 3 Lipovetsky, Gilles. Éra prázdnoty. Prostor, Praha, 2008, s. 343
- 4 Lipovetsky, Gilles. Éra prázdnoty. Prostor, Praha, 2008, s. 11
- 5 Sennet, Richard. Prostory demokracie. V: Kratochvíl, Petr (ed.). Architektura a veřejný prostor. Zlatý řez. Praha, 2012, s. 30
- 6 Lipovetsky, Gilles. Éra prázdnoty. Prostor, Praha, 2008, s. 41
- 7 Lipovetsky, Gilles. Éra prázdnoty. Prostor, Praha, 2008, s. 142
- 8 Lipovetsky, Gilles. Éra prázdnoty. Prostor, Praha, 2008, s. 136
- 9 Lipovetsky, Gilles. Éra prázdnoty. Prostor, Praha, 2008, s. 81
- 10 Pallasmaa, Juhani. Šest témat pro příští milénium. V: Kratochvíl, Petr. O smyslu a interpretaci architektury. Ed. Kratochvíl, Petr. VŠUP. Praha, 2005, s. 21
- 11 Bohigas, Oriol. Forma veřejného prostoru. V: Kratochvíl, Petr (ed.). Architektura a veřejný prostor. Zlatý řez. Praha, 2012, s. 97–98
- 12 Veselý, Dalibor. Architektura ve věku rozdělené reprezentace. Problém tvořivosti ve stínu produkce. Academia, Praha, 2008, s. 12
- 13 Harries, Karsten. Etická funkce architektury. Arbor Vitae a VŠUP, Praha, 2011, s. 11–13

